

Sztárok – pódiumon, hangfelvételen és médiumokban

Mi sem jellemezhetné jobban napjaink kulturális (ezen belül zenei) életét mint az, hogy egy ilyen szakmai konferencián időben és terjedelemben éppen a valóban szakmai dolgokról esett a legkevesebb szó. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy akár a témák, akár az előadók jelentéktelenebbek lettek volna. Ellenkezőleg. A muzikusokat elsősorban ezek a problémák érdeklik igazán: hogy „lesznek” a sztárok, miért juthat valaki több, más pedig kevesebb pódium-, rádió- és CD-felvétel lehetőséghez, miért írnak többet az egyik, kevesebbet a másik kollégáról? Sok értékes információt kaptunk ezekről a témákról Devich János, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma főosztályvezetőjének „A sztárjelenség általános és gazdasági értelmezése a magyar zenei életben” című előadásából és Komlós Péter, a Bartók Vonósnégyes primáriusának korreferátumából, valamint dr. Alföldy-Boruss István, a Bartók Rádió adófőszerkesztőjének „A zenei felvételek és közvetítések helyzete a közszolgálati rádiókban” és Feuer Mária, a Muzsika főszerkesztőjének „Tükör által homályosan – a zene képe az írott sajtóban” című beszámolójából.

A sztárság története és jelenlegi állapota

Devich János referátumának és Komlós Péter korreferátumának összefoglalása

I. A zene ideális és piaci állapota

A zenei előadó-művészet szempontjából két zenetörténeti korszakot különböztethetünk meg.

- a) Az ideális állapot, amikor a zene még nem áru, hanem a mindennapi élet velejárója.
- b) A polgárság igényeivel teret hódító állapot, amikor a zene áru, megvásárolható és annál nagyobb a publikum, minél nagyobb produkciókra áhítozik.

E második stádiumban válik egyre fontosabbá a hangszerek szerepe, hiszen eszközei lettek a közönséget szórakoztató és ámulatba ejtő virtuozitásnak, az operaszínpadtól eltekintve ezekkel elégtették ki a hangszerkészítők az egyre hangosabban és látványosabban ünnepelt sztárok igényeit. Fontos azonban, hogy e második stádium is két szakaszra bontható. Az elsőben a virtuózok – Paganini, Liszt, Chopin – saját műveiket játszották, kihasználva hangszerük minden létező adottságát. A második szakaszban azonban egymástól elvált állapotban élt tovább a zeneszerzői illetve előadóművészi tevékenység. Ez a szétválás újabb lendületet adott a hangszerek tökéletesítésének és valamilyen szintű misztifikálásának,

hiszen más írta és más játszotta a darabokat – sőt mások játszották a műveket, ami versenyhelyzetet teremtett az előadó-művészetben és ez a verseny a hangszerépítésben is jelentkezett. Fokozatosan alakultak ki az ehhez szükséges különböző infrastruktúrák: az oktatás, a technika fejlődésével a hangrögzítés és a ma mindennél jelenlévő menedzsment, ami lassanként nagyobb szerepet kap a „sztár csinálásban”, mint maga a muzsika.

II. Muzsikus és hangszere a zene piacán

Sajátos módon ugyanakkor a hangszereket és muzikusokat körülölelő mítosz két időbeli dimenziót alkot – legalábbis ami a vonós hangszereket illeti. Hosszú évtizedek, sőt évszázadok óta játszanak ugyanazokon illetve adott modell szerint épített hangszereken a muzsikusok, olyan zenét, amelynek szinte minden porcikája gyökeresen átalakult azóta – például atonális zenét a kvinthangolású hangszereken. Köztudott, hogy egy régi olasz mesterhegedű ma már sokak számára nem hangszerként, hanem tőkebefektetésként igen becses. Soha nem látott reklámerő egy művész számára ha feltünteteti, mely százból mondjuk mely cremonai mester remekét használja. Odáig azonban még nem jutottunk el, hogy kortárs hangszerépítők minden igényt kielégítő instrumentumai ugyanilyen erőteljes képviseljenek. Egészen más „kategóriát” jelent az a zongorista, akiről kiderül, hogy csak egy bizonyos cég adott hangszerén játszik, amit minden koncertjére a helyszínre szállít, mint az, aki leül a hangversenytermek sa-

ját zongorái mellé. Ez is egyik adaléka annak, hogyan „készülhetnek” sztárok. Mindez nem lenne probléma, ha valóban akkora művészi differencia lenne köztük és a kiváló, de nem sztárolt előadók között, akik szintén nagyszerű muzsikusok, de nincs pénzük ilyen menedzsmentre. Tapasztalt művészek tudják, hogy bármennyire is fontos tényező a hangszer, fetisizálni nem szabad. Rossz körülmények között inspirálhat a hangszer, de játszani rajta mégiscsak a muzsikusnak kell.

III. „A sztár csinálás” ára

Ez utóbbi nélkül pedig manapság nehéz boldogulni, hiszen ha nagyon egyszerűen össze akarnánk foglalni a sztárrá válás lehetőségének receptjét, akkor a tehetség, szorgalom, sok szerencse mellett a rengeteg koncertet kellene említeni. A világ összeszűkült, gyakorlatilag nincsenek távolságok – ha valaki fizetni tudja a repülőjegyeket. Akinek nincs rá pénze, ismét lemarad. Az utazások megszervezése ezen kívül másik szakma – sokan jöttek már rá a mi művészeink közül is arra, hogy a gyakorlás helyett támogatókat, hangverseny lehetőségeket kereső muzsikus nem tudja felvenni a folyamatosan gyakorló, minden egyéb dolgát mással intéztető muzsikussal a versenyt.

IV. „A sztár csinálás” árnyoldala

Ezzel együtt egy ország zenei kultúráját nem a sztárok sokasága, hanem kiművelt fülű zenehallgató polgárok sokasága fémjelzi. Ennek kulcsa pedig a zeneoktatásban van, jelesül az utóbbi évtizedekben általánossá vált állami finanszírozású zeneokta-

tásban, amely napjainkban bizony – többek között érdeklődés hiányában – komoly válsággal küzd nálunk. Amellett, hogy kevesebben tanulnak zenét, az iskolák zenehallgatók helyett is inkább sztárokat akarnak nevelni – és nincs szánalmasabb a már felnőttként csalódott, esetleges pályatévészét már későn észlelő zenésznél.

Sztár csinálás folyik a versenyeken is, amelyek nélkül sokak elképzelhetetlennek tartják egy zenészpálya elindulását. Vannak természetesen reális eredmények, de hány olyan világnagyságot ismerünk, aki sosem nyert versenyt, és hányan vannak folyamatosan jó helyezést elérő, rutinos versenyzők, akikből sosem lesznek jelentős művészek!

V. A sztárok ára

Az amúgy is szorító konkurenciát fokozza csak a közvetítések és hangrögzítések hihetetlen széles skálája, rohamosan tökéletesedő minősége. Bármilyen zeneművet meg lehet hallgatni a legjobb előadások sokaságában otthon, a fotelben ülve. Először csillan meg az előadóművészek előtt a halhatatlanság reménye. Eddig csak az alkotók válhattak azzá, most már mások is. A hangfelvételek gyártása szintén kelleke a sztár csinálás mesterségének, de mint minden ilyesmi, ez is pénzbe kerül.

Mindezen tényezők következtében természetesen nagyon drágák a sztárok – akár koncertteremben, akár hanghordozón kívánjuk hallgatni őket. Kifizetni csak a nagyon tehetős társadalmi elitnek áll módjában – és nem biztos, hogy éppen ők azok a zeneértők, akiket közönségként áhítunk. Az „elitek” ilyen találkozása nem egészséges, de ezzel tényként kell számolni. Egyre kelendőbbek a sztárok már nem koncertként, hanem produkcióként definiálható fellépései. Emellett Magyarországon azért létezik az a színvonalas, egészséges hangversenyélet is, amelynek megőrzéséhez, 21. századi továbbéléséhez feltehetően szükség van a népes közönséget vonzó produkciókra, hiszen ilyen alkalmakkor is szülehetnek jövőben – a szó eredeti, nemes értelmében – zenerajongók.

Ebben a folyamatban szerepe lehet a kritikának, ami képes befolyásolni az emberek értékítéletét. A művész számára feltétlenül szükséges a publicitás, amit akkor is vállalnak legtöbben, ha a megjelent kritika nem éppen pozitív. Mára megváltozott a helyzet: alig jelenik meg kritika, sokkal inkább foglalkoznak a lapok a

sztárok magánéletével, keresik a kisebb-nagyobb botrányokat, hogy a lapot minél jobban el lehessen adni.

Pérez annyi van, amennyi; a baj, hogy nem oda kerül, ahová feltétlenül kell. Nálunk a kortárs zene a mostoha – a feltétlen megtérülést váró szponzorok szempontjából szinte esélytelen ez a műfaj. Nem biztos, hogy a zenei életnek mindig a múltba kell vezetnie.

VI. A „sztár csinálás” kellekei – rádió

(dr. Alföldy-Boruss István)

A Bartók Rádió 1996 óta működik önálló szervezetként és 1998 októberében alakult ki ma is élő műsorrendje. Feladata mindaz, amit egy kereskedelmi rádió nem tesz meg, azaz a közszolgálatosság:

- zenei kultúra és zenei értékek terjesztése,
- ismeretterjesztés,
- gyarapítás,
- zenekritika,
- amatőr mozgalmak támogatása,
- hangversenyrendezés.

1996 óta, amióta a korszerűbb, nyugati frekvenciára tért át a rádió, megnőtt hallgatottsága is. Autóban is lehet hallgatni, és a fiatal értelmiség szempontjából ez fontos tényező. Lassan egy éve 24 órás műsorideje van, amikor éjjel magyar koncertek, magyar előadók, magyar alkotók felvételeit sugározza. És éppen ez az az időszak, amikor a legtöbben kapcsolják be a Bartók Rádiót.

Számos olyan, mindig azonos időpontban jelentkező műsora van, amikor komolyzenét hallgathat a rádiózó. Vannak népszerűbb, rövid műveket, tételeket tartalmazó programok és vannak „inyenceknek” való műsorok is. Tagja az Európai Rádiók Uniójának, így közvetíthet Európa legrangosabb koncerttermeiből, fesztiválhelyeiről. Ezek 80%-a szimfonikus zenekari hangverseny.

Ami a magyar szimfonikus zenekarokat illeti: szeptember 26-tól ismét elindulnak a Magyar Nemzeti Galériabeli közvetítések, amelyek korábban kimondottan a vidéki zenekarok fórumaként funkcionáltak. Most azonban – az alapelv megtartásával – figyelembe kell vennünk a szállíthatóságot (a finanszírozhatóság, azaz a pénz miatt). Továbbra is létezik a Századunk zenéje, aminek keretében 20 új művet is sugároz majd a rádió még ebben az esztendőben.

VII. A „sztár csinálás” kellekei – írott kritika

(Feuer Mária)

Az írott sajtó homályos képet ad hazánk gazdag zenei életéből. Mint annyi mindennek, ennek is egyik legfontosabb oka a pénz. Egyrészt, mert a lapokat el kell adni, ehhez pedig szenzáció kell. Vagy olyan, ami nem is foglalkozik a sztárok, a muzsikások produkcióival (csak magánéletükkel), vagy olyan, amelynek stílusa, hangvétele jelent szenzációt, ugyanakkor rendkívül ártalmas magára a kritika műfajára. Másrészt pedig megváltozott a tulajdonosi struktúra és a napilapokban egyszerűen nincs erre hely.

Fontos szerepe van pedig a kritikának:

- bátorítania kell(ene) az alkotókat, előadókat;
- fejlesztenie kell(ene) a közönség ízlését.

Ma azonban a lapok eladhatósága a cél, amit a közönség igénye/igénytelensége is inspirál. Ha marad is hely a komolyzenei eseményeknek, csupán egy híradás erejéig. A 20. Századi zenéről pedig egyáltalán nem születnek kritikák. Lehet, hogy nemcsak a közönség, de a szerkesztő ízlésén is múlnak ezek a dolgok.

A hetilapok is – sajnos – a „piacról élnek”, tehát ott is megfigyelhető ez a jelenség. Sikerült elérni, hogy az egyetlen rendszeresen zenekritikát közlő napilap publicistája, aki nap mint nap követett el becsület-sértést tisztességes muzsikuskor ellen, ne legyen egyúttal az Élet és Irodalom egyetlen zenekritikusa is. Halász Péter személyében ott most valóban jó szakember publikál.

Sok olyan hiány van, amin a szaklapok elmúlt 10 évben megnőtt kínálata sem segített. Ezek speciális feladatokat látnak el, megkönnyítve a sokáig egyedül egzisztáló Muzsika dolgát. Továbbra sem születnek azonban operakritikák, kortárs zene elemzések és kritikák. A Muzsika próbálja továbbra is mindezt ellátni Fodor Géza, illetve Kovács Sándor és Farkas Zoltán közreműködésével. Ami az ugyancsak hiányzó napi hangversenykritikákat illeti, nehéz ezt felvállalni egy havonta megjelenő folyóiratnak. Különösen nagy gondot jelent a fővároson kívüli zenei élet, amire végeképp nincs pénze a lapnak.

Több zenekari igazgató javaslatára napirendre kerülhet e kérdés megoldása, ha az érintett városok anyagilag hozzájárulnak a PR-ban – netán sztárrá válásban? – oly fontos hangversenykritikák megszületéséhez.

Tóth Anna